

jen k okresu žambereckému. K Okresnímu národnímu výboru v Rychnově n. Kn. byly přiděleny všechny obce soudního okresu Rychnov n. Kn. a většina obcí soudního okresu kosteleckého, vyjma Koldína, Seče, Sudslavy a Velké Skrovnice. Sem byly také přičleněny z obvodu bývalého soudního okresu Opočno obce Křivice a Osečnice, z obcí soudního okresu rokytnického pak obce Bělá, Hláska a Jedlová, Kačerov, Kunčina Ves, Malá Zdobnice, Malý Uhřínov, Proruby, Rampuše, Souvlastní, Velká Zdobnice a Velký Uhřínov. Obvod ONV v Žamberku utvořily všechny obce soudních okresů Králický a Žamberk, zbytek soudního okresu rokytnického a obec Trčkov ze soudního okresu Nové Město n. Met. Všechny tyto okresy podléhaly Krajskému národnímu výboru v Hradci Králové. Do Pardubického kraje k Okresnímu národnímu výboru ve Vysokém Mýtě byly ze soudního okresu Kostelec n. Orl. vyčleněny obce Koldín, Seč, Sudslava a Velká Skrovnice.

Při územní reorganizaci v roce 1960 zanikly v Podorlicku okresní národní výbory v Dobrušce a Žamberku. Jejich území byla rozdělena mezi okresy Náchod, Rychnov n. Kn. a Ústí n. Orl., čímž vznikl současný stav.

Rudolf Zrábek

POZNÁMKY K NÁRODOPISNĚMU CHARAKTERU

S osídlením souviselo zcela nedílně zaměstnání lidu. Zemní nálezy keramiky, nástrojů nejen z nížinných obcí (Kostelce n. Orl., Týniště n. Orl., Třebešova), ale i z horských oblastí (Ohnišova, Olešnice) ukazují, že obyvatelé byli odkázáni na půdu, získanou vymýcením lesů; nemůžeme tedy předpokládat, že větší část našeho regionu byla po více staletí a na téměř místě převážně zalesněná. Nejstarší zemědělské nástroje se účelově i tvarově shodují s ostatními kraji, jak dokládá z praslovanských typů Lub. Niederle. Horský hák s menšími úpravami sloužil většině zemědělců až do poč. 20. stol., v níže položené části oblasti vytlačen v 19. stol. ruchačem, konečně pluhem.

Veliké lesní bohatství vytvářelo podmínky pro mnohé další obory zaměstnání. Byli zde uhlíři, získávající z milířů dřevěné uhlí, drvoštěpové, formani, zvaní haluzáci, dopravující dřevo z hor, výrobci smoly, kolomaze aj. Na mýtinách bylo možno začít už s rozsáhlejším chovem dobytka. Od 17. stol., snad i dříve, se dovídáme z kronik o chovu ovcí ve vyšších horských

polohách. Kolonizace přinesly změny v národnostní skladbě obyvatelstva. V 16. stol. na intenzivní lesní těžbu byli sem přesídlováni Němci, pak došlo postupně k úplné nebo částečné germanizaci horských obcí (Olešnice). Rokytnice v Orł. horách byla r. 1600 celá česká i Deštné a další obce. S příchodem nových obyvatel nastaly změny nejen ve způsobu obživy, ale i v zástavbě obcí.

Tradice původního obyvatelstva, jeho zaměstnání, řídkost osídlení, vyplývající z geologického tvaru, byly jistě hlavními a rozhodujícími faktory při vývoji obydlí. V horských údolích vznikaly obce typu údolního (Lukavice, Hor. Olešnice, Sněžné aj.), typ jednořadový najdeme ve Slemence, Jahodově, Lokotě, dvouřadové v Kvasinách, Hraštici, Dlouhé Vsi, typ rozptýlený v Debřecích aj. Také tzv. okrouhlice zde bývaly, ale velké požáry před dvěma a třemi sty léty zničily jejich charakter a půdorysná zástavba nových obcí se změnila. Dřevěná lidová architektura byla nejrozšířenější a její typické zbytky s bohatě výtvarně řešenými lomenicemi se ve značné míře zachovaly dodnes. Ze základního plošného dělení „síně“ (světnice) a předsíně se vyvinulo mnoho variant s komorami, světničkami i chlévy v uceleném jednodomu, který převažuje před dělenými objekty. Rozsah obytných i hospodářských prostorů se řídil majetkovým a hospodářským postavením rodiny. Dřevěná architektura s chalupami, krytými došky, později šindelem, převažovala v celé horské části, zatím co kamenná obydlí v nižších polohách nalézala své prototypy ve stavbách drobných feudálů v zámečcích, dvorech, mlýnech. Svěráznost si zachovaly dřevěné stavby náboženské, kapličky, kostelíky, (Liberk, Slavoňov), ale i pozdější stavitelské slouhy (renaissance, baroko), dovedly uchovat místní kolorit i na vyspělých svých dílech.

Způsob života feudálů i jejich okolí se narůstáním ekonomických potřeb značně lišil od prvních lokátorů. Rozvoj řemesel ve městech, výměna tovarů s venkovským obyvatelstvem, vytvářely nové společenské vztahy. Nejstarším písemným dokladem z r. 1378, vztahujícím se k řemeslům, je cechovní pořádek rychnovských soukeníků, česky psaný, což svědčí o vyspělosti jednoho z pracovních odvětví, zvláště typického. Podobně i v jiných městech a obcích i jiná řemesla se zdárně vyvíjela. Cechovní zřízení vytvářelo nejen správní, ale i právní regulaci v oborech podnikání, ale i bohatě přispělo k vytváření hodnot duchovních. Řemeslnická, literátská bratrstva se stala základním, vokálně instrumentálním útvarem ve městech od 15. do 19. stol. V těchto kruzích vznikly i lidové hry s náměty náboženskými i světskými (Rychnovské vánoční soukenické „jesličky“, lidové hry, zapsané Viškem z Vamberka na poč. 19. stol.).

Technický vývoj posunul řemeslnou výrobu na stupeň manufakturní. Tak vedle skláren a železných hamrů v 16. stol. vznikly plátenické manufaktury ve Sněžném a v Potštejně v 18. století. Všeobecně je možno říci, že

textilní výroba zaujala přední místo s kraji v nastupujícím průmyslu. Domáci tkalcovská výroba ve všech obcích horské části regionu se udržela i přes období úpadku až do našich dnů. Mimo ni, punčochářství (Solnice), paličkování krajek (Vamberk) a síťování s vyšíváním (hlavně Němci) byly důležitými pomocnými zdroji obživy chudých rodin. I v jiných oborech dosahovala domácí práce značného rozsahu. Les poskytoval surovinu výrobcům lubových krabiček, lžic, hrábí, košťat, textilní odpad sloužil k výrobě tkaných koberců aj.

Chudoba kraje se projevovala i ve vývoji odívání. Zdejší obyvatelé oblékali šaty z plátna a vlny doma utkané, jen ti zámožnější mohli nakupovat sukna a hedvábí. Teprve zrušením nevolnictví a konečně i roboty nastal rozvoj lidového kroje. I přes vlivy sousedních etnických oblastí podkrkonošské, polabské a Českomoravské vrchoviny se vyvíjel кроj zdejších obyvatel značně svérázně. Tmavší barevnost, bílé výšivky na bílých zástěrách, čepcích a jině znaky světeční ústroje venkovských žen, dříve než nastoupil mezulán, batist, šifon a hedvábí vlivem městské módy. Jen mužské pantaloný z kůže a sukna měly konzervativnější vývoj ve střihu i barvě. Polovina 19. stol. smazala rozdíl mezi maloměstem a vesnicí. Také do interiérů pronikla móda hladkého nábytku, vytlačila krásný řezaný renesanční, barokní a od nich derivovaný lidový, malovaný.

Jazyková oblast severovýchodních Čech je typická svým odlišným nářečím. Působila na ně řeč obyvatel z Litomyšlska, Podkrkonoší i německých soukmenovců. Národní obrození začalo objevovat hodnoty v jazyku Českých bratří a nesmělými literárními pokusy učitelů a kněží křísilo zájem o duchovní hodnoty národa, stojícího na pokraji odnárodnění. Lidová píseň se stala středem zájmu sběratelů, později i tance, pohádky, pověsti, lidové obyčeje. Tak před očima celé české veřejnosti na Národopisné výstavě v Praze r. 1895 mohlo Podorlicko už ukázat v prvních sběrech bohatství své hmotné kultury, obrázky malované na skle v 18. a v 19. století někde od Králík nebo z pomezí Kladska, výtvořy mnoha lidových řezbářů a malířů, malované modlitby, ale i písemné dokumenty s nejrůznějšími žánry našeho folkloru.

Dnes ve značném množství koncentrovány ve sbírkách muzeí, dávají nahlédnout do osudu kraje, v mnohém svérázného, i osudů jeho obyvatel.

Etnograficko-folkloristická regionální literatura s širším zaměřením zde dosud nevznikla. Drobné práce hlavně z přelomu 20. století ukazují jen šíři problematiky. Bohaté dokumenty materiální i duchovní kultury čekají na sběratele i zpracovatele.